

se ostali vokali pokratili kasnije što bi značilo da stsl. grafija nije točnim odrazom staroga izgovora. Autor se obraća činjenicama iz razvoja fonološkoga, napose vokalnoga, sustava (promjena $a > o$, razvoj $ê$, glasovna realizacija grafema za i , sudbina reduciranog vokala i dr.) i njihovoj relativnoj kronologiji, zaključujući da bilježenje vokala u glagoljici odgovara stanju na Balkanu, uključujući i solunski dijalekt 9. st., gdje su se dužine izgubile još u

pretpismenom periodu, približno 150-200 godina prije sastavljanja glagoljice. Prema tome, svi vokalni grafemi u glagoljici bilježe kratke samoglasnike u skladu sa stanjem u domaćem vokalnom sistemu. Jedini je dugi vokal 25. slovo koje predstavlja preuzetu fonetsku varijantu i korespondira s grčkim omegom, služeći za bilježenje kvantitete u posuđenicama.

ZDENKA RIBAROVA

ZESZYTY NAUKOWE WYDZIAŁU HUMANISTYCZNEGO. SLAWISTYKA 5;
Uniwersytet Gdański, Gdańsk 1988

1100. obljetnica smrti sv. Metodija obilježena je u Poljskoj tijekom 1985. godine bogatim znanstvenim programom u koji su se kao organizatori uključili različiti znanstveni i sveučilišni centri: Poznań, Kraków, Wrocław, Lublin, Warszawa i Gdańsk. Pred sobom imamo materijale sa znanstvenoga skupa održana u Gdanjsku, 25-27. studenoga 1985. godine u organizaciji Gdanjskoga sveučilišta (neposredni su organizatori: Zakład Języków Słowiańskich i Pracownia Języka Cerkiewnosłowiańskiego Słowianoznawstwa PAN).

Nakon programa znanstvenoga skupa i bilješke o njegovu tijeku i realizaciji programa slijedi uvodna riječ L. MOSZYŃSKOGA. Zatim dolaze pojedini referati objavljeni po redoslijedu istom kao na programu skupa. Prema njihovoj tematici možemo ih grupirati u nekoliko cjelina.

Na prvom su mjestu referati u kojima se obrađuju pitanja povezana s književnom djelatnošću Solunske braće i raznim aspek-

tima njihova rada s akcentom na udjelu sv. Metodija.

Pitanje atribuiranja određenog književnog opusa sv. Metodiju najdetaljnije razrađuje FRANCISZEK WĄCŁAW MAREŚ (Beč), *Udział św. Metodego w początkach piśmiennictwa słowiańskiego*, (15-22). Za sasmostalne Metodijeve radove smatra: kompletorne dijelove Novoga zavjeta uključujući i Apokalipsu; čitav Stari zavjet; pravne tekstove (Nomokanon, Anonimna homilija; spominje i vjerojatnost velikomoravskoga podrijetla kod Penitencijala); Paterik; književna obrada Konstantinove krimske disputacije sa Židovima; originalan traktat o teoriji prijevoda koji je već ranije identificirao kao epilog uz prijevod Novoga zavjeta ili cijele Biblije; dopušta mogućnost Metodijeva udjela u sastavljanju Konstantinova žitija.

Književna djelatnost Solunske braće dotaknuta je i u referatima s kojima su nastupili JERZY RUSEK (Kraków), *Na 1100*

rocznicę śmierci Metodego (23-30) i KUJO KUEV (Sofija), *Dzieło Cyryla i Metodego na tle średniowiecza* (103-107), međutim iz drugog aspekta. J. Rusek daje sumaran pregled djelatnosti Ćirila i Metodija s akcentom na Metodijevu udjelu i njegovu značenju, dok K. Kuev više pozornosti posvećuje Ćirilometodijevskoj tradiciji i njezinu širenju među Slavenima, napose među Bugarima u prošlosti i sadašnjosti.

Zbog oskudnih izravnih podataka u starim izvorima, rješavanje pitanja o autorstvu konkretnih starih tekstova nije nimalo jednostavno, pa nije rijetkost nepostojanje jedinstva u odgovorima na pojedina pitanja. Različitih mišljenja ima i u ovom zborniku.

Iako se spomenuti autori slažu u tome da je Metodije preveo cijelu Bibliju, Nomokanon i Paterik, to još uvijek ne znači potpunu identičnost mišljenja. Npr. F. V. Mareš izričito kaže da je Metodije preveo kratku verziju Nomokanona čiji sastavni dio nije Zakonъ sudnyi ljudemъ, dok J. Rusek takvu mogućnost dopušta. U vezi s otvorenim pitanjem Ćirilometodijevskog Paterika F. V. Mareš uz nove argumente iznosi i hipotezu koju je već ranije detaljno obrazložio, naime, da pod Paterikom treba podrazumijevati Dijaloge sv. Grgura Velikoga. Što se tiče Metodijevih originalnih djela, nije sporno njegovo autorstvo kod Anonimne homilije, dok se diskusije javljaju oko autorstva Kanona sv. Dimitriju. F. V. Mareš, poštujući argumentaciju J. Vašice, prihvaća autorstvo Konstantinovo, dok J. Rusek i K. Kuev navode autorstvo Metodijevo. Sve su ove razlike odraz živih diskusija koje se danas vode o ovim aktualnim Ćirilometodijevskim pitanjima i koje je animiralo i obilježavanje velikoga jubileja.

Polazeći od činjenice da je nova kršćanska kultura Slavena sadržavala elemente kako bizantske tako i rimske kulture,

LESZEK MOSZYŃSKI (Gdańsk), *Działalność św. Metodego pomostem między Wschodem i Zachodem* (31-39), ističe postojanje poštovanja prema starijim domaćim tradicijama koje je Ćirilometodijevska misija zatekla u Moravskoj i koje su se temeljile na kršćanstvu rimsko-salzburškoga modela. Neposredan je predmet autorova interesa odraz ove situacije u starim tekstovima. Uz odgovarajuću dokumentaciju L. Moszyński navodi ove sfere utjecaja; stara slavenska kršćanska terminologija i terminologija neposredno povezana s religioznim životom i njegovom organizacijom; stari molitveni tekstovi; utjecaj salzburškoga misnog reda i zapadna organizacija liturgijske godine.

Drugu uvjetno izdvojenu cjelinu predstavljaju referati koji tretiraju pojedina lingvistička pitanja u staroslavenskom jeziku i u starim tekstovima. Tematika ovih referata pokazuje na usmjerenost poljskih paleoslavista na aktualna pitanja iz oblasti sintakse, tvorbe riječi i leksika.

Odabrana pitanja iz sintakse Panonskih legendi obrađuje CZESŁAW BARTUŁA (Kraków-Kielce), *O języku i stylu "Żywotów Konstytyna i Metodego"* (71-79), zaključujući da životi u ovoj sferi ne odstupaju od poznatih sintaktičkih shema, samo što je prisutnost grčkoga utjecaja slabija. Analizirane sintaktičke osobine ujedno dokumentiraju prisutnost moravsko-panonskih sintaktičkih elemenata.

Nekoliko je referata posvećeno pitanjima tvorbe riječi u staroslavenskom jeziku. JANUSZ SIATKOWSKI (Warszawa), *Nomina loci w języku starosłowiańskim (starobułgarskim)* (109-118), analizira načine tvorbe imenica s mjesnim značenjem, prateći proces formiranja ove tvorbene kategorije. Neustaljenost kategorije nomina loci u staroslavenskom jeziku ispoljava se i u repertoaru tvorbenih sredstava. Uz regularne

sufikse (-ište, -nica, -ije) prisutni su i neki sporadični koji su tek kasnije proširili svoju produktivnost.

Rezultate proučavanja apstraktnih imenica sa sufiksima -ostь i -ota u staroslavenskom jeziku iznosi STEFAN WARCHOŁ (Lublin), *Strukturalno-semantyczna charakterystyka staro-cerkiewno-słowiańskich rzeczowników z formantem -ostь i -ota typu: грѣдostь, Ъгота* (157-165). Imenice sa sufiksom -ota predstavljaju tvorbu koja se nalazi u procesu formiranja, čime se objašnjava i situacija u staroslavenskim tekstovima od kojih neki (npr. Zografsko evanđelje) imenice sa sufiksom -ota uopće ne poznaju, dok su u drugima rijetke, a njihova je frekvencija veća tek u mlađim tekstovima, od kanonskih u Suprasaljskom kodeksu.

Na temelju materijala iz Pohvalnoga slova ćirilici i Metodiju MARIA KARPLUK (Kraków), *Słowo pochwalne św. Cyrylowi i Metodemu (uwagi językowo-stylistyczne)* (63-69), analizira deverbativne pridjevske izraze s negativnim prefiksom *ne-* tvorene od ptpc. prez. pas. i ptc. perf. pas. s modalnim značenjem mogućnosti/nemogućnosti. Pri tom prati i utjecaj grčkoga jezika na ustaljivanje njihova modalnoga značenja, a koji se ispoljava u većoj regularnosti i proširenju spomenutoga značenja.

Načine prevođenja bogatog repertoara imena i atributa za Boga koji se nalaze u Sinajskom psaltiru obrađuje TERESA FRIEDELÓWNA (Toruń), *Imię Boga w staro-cerkiewno-słowiańskim psalterzu* (135-155). Na ovome primjeru ilustrira svjesnu brigu za oblikovanje staroslavenskoga teksta u odgovarajućoj sintaktičkoj i stilističkoj formi popraćeno pažljivim izborom odgovarajućih slavenskih leksema uz istovremenu točnost prijevoda.

Rezultate lingvističke analize ćirilskoga dijela Reimskoga evanđelistara iznosi

TEOTYN ROTT-ZEBROWSKI (Lublin), *Исследование о языке Реймского Евангелия* (167-174). S obzirom na to da je o ovom tekstu bilo dosada izneseno više hipoteza, autor najprije daje njihov pregled u kojem, nažalost, nedostaje osvrt na noviju studiju J. Vrane iz 1984. godine. Složenu jezičnu situaciju u tekstu autor povezuje s njegovom složenom pretpovijesću, prihvaćajući da je rukopis prošao ruskom i srpskom sredinom, a da je sačuvani prijepis u Sazavskom samostanu napravio monah-čakavac. U jeziku evanđelja predlaže razlikovanje sljedećih slojeva: staroslavenski, staroistočnoslavenski, srpskoistočnoslavenski i srpskohrvatski, zaključujući da je ćirilski dio Reimskoga evanđelistara najstariji spomenik "сербохорватского церковно-славянского языка" (174). Pod ovim atribuiranjem autor podrazumijeva srpsku redakciju. Smatramo da bi predloženi zaključci zahtijevali detaljniju argumentaciju.

Prilog *Żywot św. Metodego i św. Konstancyne-Cyryla w redakcji św. Dymitra z Rostowa* (81-101) čiji je autor LUDMIŁA JANKOWSKA (Gdańsk) prenosi nas u kraj 17. stoljeća kada je nastala proučavana kompilacija *Żivota Ćirila i Metodija Dimitrija Rostovskog*. Autorica rješava pitanje izvora (navodi *Żitija Ćirila i Metodija* u proložnoj i prostranoj redakciji, Pohvalno slovo Ćirilu i Metodiju i legende iz *Acta sanctorum*) i prati najkarakterističnije pojave autorske interpretacije podataka iz upotrijebljenih izvora.

Pri obilježavanju Metodijeve obljetnice u Poljskoj nisu, dakako, izostali prilozi koji obrađuju različite aspekte prisutnosti i utjecaja ćirilometodijevske tradicije. U najširem kontekstu ovu problematiku tretira RYSZARD ŁUŻNY (Kraków-Lublin), *Dziedzictwo cyrylometodiańskie a współczesna kultura polska* (41-51). Osvrće se na

suvremene diskusije o udjelu ćirilometodijeve tradicije pri Kristijanizaciji Poljske, na utjecaje istočnog kršćanstva u poljskoj povijesti, na prisutnost ćirilometodijevskih tema u poljskoj znanosti, na mjesto i ulogu ove tradicije u životu suvremenog poljskog kršćanstva kao i na njezin odraz u poljskoj umjetnosti.

Na situaciju među poljskom emigracijom u USA osvrće se KS. BOLESŁAW KUMOR (Lublin), *Kult świętych Cyryla i Metodego wśród polskiej emigracji w Stanach Zjednoczonych* (52-62). Današnja relativno velika proširenost kulta Ćirila i Metodija u ovim sredinama (što je dokumentirano konkretnim podacima) rezultat je stanovišta crkvene hijerarhije, prije svega utjecaja enciklike pape Leona XIII, jer se ovaj kult nije mogao nadovezati na staru domaću poljsku tradiciju.

S proučavanjem ćirilometodijevskih tradicija u poljskoj kulturi tijesno je povezano pitanje formiranja poljske kršćanske terminologije. TERESA MINIKOWSKA (Toruń), *Kształtowanie się polskiej terminologii chrześcijańskiej na przykładzie pojęcia "pokuta"* (125-133), daje lingvističku analizu riječi "pokuta" u poljskom jeziku s povijesnog i komparativnog aspekta, prateći prisutne semantičke promjene povezane s psihološkim, povijesnim i kulturnim faktorima.

Crkvena terminologija u spiškom dijalektu predmet je interesa WANDE BUDZISZEWSKE (Warszawa), *Spiskie słownictwo kościelne* (119-124). Uz poljske riječi novijega podrijetla autorica navodi i

kontinuantne stare crkvene terminologije iz vremena kristijanizacije Slavena. Takve riječi nalazi među izrazima koje identificira kao staropoljske ili kao slovačke posuđenice.

U okviru znanstvenoga skupa bio je organiziran i okrugli stol posvećen pitanjima izučavanja staroslavenskoga jezika u poljskim visokim školama. Problematiku ovoga okruglog stola i rezultate diskusije sumira CZESŁAW BARTULA, *W sprawie nauczania języka staro-cerkiewno-słowiańskiego* (175-188).

Zadnji prilog ovog broja časopisa *Zeszyty naukowe wydziału humanistycznego. Sławistyka* 5 posvećen je uspomeni prerano preminulima (u 1986. godini) dr. Biserki Grabar i dr. Josipu (Leonardu) Tandariću, poznatim paleoslavistima i specijalistima u proučavanju problematike hrvatskoga glagoljaštva, suradnicima Staroslavenskoga zavoda u Zagrebu. Odajući poštovanje i priznanje preminulim kolegama, LESZEK MOSZYŃSKI, *Język cerkiewnosłowiański w posoborowej liturgii rzymskiej* (189-195), kratko se osvrće na njihovu djelatnost u kontekstu djelatnosti Staroslavenskog zavoda iz Zagreba. Ovom se prilikom posebno zadržava na značenju obnavljanja staroslavenske kršćanske liturgijske baštine u Hrvatskoj, omogućenog Drugim vatikanskim koncilom. Trajna je zasluga preminuloga Josipa Leonarda Tandarića kao autora crkvenoslavenskoga prijevoda novoga Rimskog misala, namijenjena vršenju bogoslužja na crkvenoslavenskom jeziku u Hrvatskoj.

ZDENKA RIBAROVA